

Червона Світлана Пилипівна
Харківська державна академія фізичної культури

ПРАКТИКА ЗА ФАХОМ, ЯК ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ З ІГРОВИХ ВИДІВ СПОРТУ ДО УПРАВЛІННЯ ПІДГОТОВКОЮ СПОРТИВНОЇ КОМАНДИ

Анотація. Розглянуто питання забезпечення підвищення ефективності діяльності тренера, застосування на практиці отриманих знань та вдосконалення професійних навичок та компетенцій з метою реалізації професійних функцій з урахуванням конкретизації управлінських функцій. Впровадження до системи фахової підготовки майбутніх тренерів з ігрових видів спорту практичних заходів, їх реалізації під час практики за фахом. Показано значення практики за фахом у підготовці до практичної діяльності тренера до управління спортивною командою на різних етапах багаторічної підготовки.

Ключові слова. Тренер, управління, підготовка, практика, контроль.

Abstract. *Chervona S. Practicing in the field, as the training of future sports field trainers to manage the training of a sports team. The issues of ensuring an increase in the effectiveness of the coach's activity, the application of acquired knowledge in practice and the improvement of professional skills and competencies to implement professional functions, taking into account the concretization of management functions, the introduction of practical measures to future professional coaches in game sports, and their implementation practice specialty. The importance of practice in the specialty in preparation for the practical activities of a coach to manage a sports team at various stages of many years of training is shown.*

Keywords. *Coach, management, training, practice, control.*

Вступ. Пріоритетними завданнями національної системи вищої освіти є забезпечення умов для опанування системою знань та підготовка майбутніх тренерів до подальшої практичної професійної діяльності, підготовка затребуваних, конкурентно спроможних на ринку праці фахівців. Виховання у студентів під час навчання у закладах вищої освіти практичних навичок, пошуку необхідної інформації, формування високої відповідальності студента за результати своєї навчальної, наукової та творчої діяльності, застосування на практиці отриманих знань та вдосконалення професійних навичок та компетенцій з метою реалізації професійних функцій забезпечить таку потребу сучасності.

Аналіз літературних джерел показав, що діяльність тренера - викладача як фахівця в галузі спорту стала об'єктом досліджень порівняно недавно, розкрито окремі сторони роботи тренера, проте до нинішнього часу ступінь його діяльності висвітлено значно менше, ніж проблеми теорії й методики

спортивного тренування, ряд дослідників вважають це завдання дуже важливим [10, 18, 19].

Питання підвищення ефективності діяльності тренера, особливо в нинішніх умовах, з урахуванням конкретизації управлінських функцій тренера актуальне для багатьох досліджень. Необхідність отримати теоретичні й практичні знання для наукового обґрунтування шляхів удосконалення управлінської діяльності тренера навчально - тренувальною роботою та здійснення функції формування дитячого колективу як спортивної команди на перших етапах підготовки юних спортсменів ігрових видів спорту і зумовили наше дослідження. Одним з напрямків такого дослідження стало вивчення умов підготовки до управлінської діяльності майбутніх тренерів ігрових видів спорту та її реалізація через практичну діяльність під час проходження практики за фахом.

Проведене дослідження є складовою частиною зведеного плану науково-дослідної роботи кафедри спортивних та рухливих ігор ХДАФК: «Удосконалення навчально-тренувального процесу в спортвних іграх на 2019- 2023роки», реєстраційний номер 0119U101644.

Методи дослідження. Вивчення стану підготовки майбутніх тренерів з ігрових видів спорту до управління спортивною командою в процесі вивчення фахових дисциплін та формування професійних компетентностей під час фахової практики здійснювалося з використанням методу теоретичного аналізу, узагальнення.

Результати дослідження та їх обговорення. Тренер-викладач може обіймати такі посади в державних, громадських, приватних та інших установах: учитель фізичного виховання; тренер, тренер-викладач з обраного виду спорту в ДЮСШ, школах вищої спортивної майстерності, центрах «Спорт для всіх», ЗВО та інших установах; інструктор фізичної культури в дошкільному закладі; методист із фізичної культури; інструктор спортивно-масової роботи на виробництві; фахівець з експлуатації спортивних споруд; працівник державних або громадських органів управління фізичною культурою; працівник спортивних клубів, спортивно-оздоровчих таборів відпочинку.

В багатьох роботах фахівців В.Н.Платонов, А.А. Деркач, А.А. Ісаєв, О.А. Шикарук, М.В. Жмарьов, Л.В. Волков, В.В. Мулик, В.М. Костюкевич, Є.О. Павлюк, О.Ю. Ажиппо, Л.В. Безкоровайна, А.В. Свасьєв. Ж.В. Бережна та інших, з'ясовано вимоги до рівня професійної кваліфікації й компетентності, а також організації професійної підготовки майбутніх тренерів- викладачів:

- оволодіння необхідними професійними знаннями, уміннями, навичками в галузі фізичного виховання та спорту;
- особистісними якостями для професійної самореалізації й саморозвитку на ринку фізкультурно-оздоровчих і спортивно - масових послуг;
- відповідність освітніх програм потребам соціуму, особистості, науки та практики, спорту;

- створення професійно орієнтованого середовища для навчання;
- забезпечення високої якості практичної підготовки;
- орієнтація навчання на випереджувальний розвиток технологій і засобів;
- збереження й відновлення фізичного здоров'я населення;
- забезпечення можливостей для професійного розвитку.

Дослідження фахівців доводять, що фундаментальна фахова підготовленість є базовою для вдалої професійної діяльності майбутніх тренерів.

Основними складниками професійної діяльності тренерів-викладачів варто вважати: фізкультурно-спортивну діяльність (пізнавальна, організаторська, пропагандистська, інструктивно-педагогічна, суддівська); мотиваційно-ціннісні орієнтири, що виявляються в умінні мотивувати свої інтереси, переконання, потреби, прагнення досягти спортивних вершин; самодисципліну, самовиховання, саморегуляцію й самовдосконалення (рухові вміння, рухові навички, фізичний розвиток, фізична підготовленість), що виявляються у власній спортивній досконалості та майстерності [4, 19].

Павлюк Є.О. виділяє чотири етапи професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки:

- професійно-орієнтувальний (професійне самовизначення й вибір індивідуальної освітньої траєкторії фахового зростання);
- професійно-фундаментальний (формування ключових компетентностей);
- професійно - спеціалізований (розвиток професійної компетентності та професійно важливих особистісних якостей);
- професійно-кваліфікаційний (формування готовності до професійної діяльності, самовдосконалення та самореалізації).

Необхідність професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки зумовлює розв'язання педагогічних завдань щодо розвитку професійної компетентності, професійно важливих якостей, формування готовності до тренерсько-викладацької діяльності, професійного самовдосконалення та самореалізації. Ядром професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки визначено розвиток професійної компетентності та професійно важливих особистісних якостей на основі узгодженості змісту фахової підготовки із специфікою професійної діяльності тренера-викладача [4, 17].

Забезпечення успішного професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки визначено активізацію професійної мотивації; єдність змісту, форм, методів навчання; суб'єкт-суб'єктні взаємини між викладачами та студентами; залучення майбутніх фахівців до пошуково-дослідницької діяльності. Провідним є формування у студентів позитивного й усвідомленого ставлення до себе як до майбутнього професіонала, професійної самоідентичності, усвідомленого сприйняття цінностей тренерсько-викладацької діяльності, готовності до професійного саморозвитку та самореалізації [1, 5, 9, 12].

Фахові дисципліни такі як «Теорія і методика фізичного виховання», «Теорія і методика дитячого та юнацького спорту», «Спортивно-педагогічне удосконалення», «Теорія і методика обраного виду спорту», «Олімпійський та професійний спорт», «Організація і методика спортивно-масової роботи» та інші складають базове підґрунття теоретичної професійної підготовки та тісно взаємопов'язані з практичною підготовкою студентів – підвищення спортивної майстерності, педагогічна та практика за фахом, спрямованих на розвиток професійної компетентності необхідної для якісного виконання професійних функцій [13, 15].

Тренерська практика або практика за фахом – необхідний етап у підготовці майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту.

Вона проходить в умовах максимально наближених до справжніх умов майбутньої професійної діяльності. Тренерська практика спрямована на закріплення знань теоретичного курсу з теорії спортивного тренування та на практичне пізнання закономірностей і принципів професійної діяльності.

Вона сприяє інтеграції знань, отриманих студентом під час теоретичного навчання.

Практична діяльність спонукає студентів шукати питання щодо змісту, методів і форм професійної діяльності в галузі фізичного виховання і спорту, а саме виконання обов'язків тренера з обраного виду спорту.

Ми зосередили увагу на дослідженні надбання професійних навичок майбутніми тренерами ігрових видів спорту до упарвління процесом підготовки та формування дитячої спортивної команди під час проходження практики за фахом.

Головна мета і зміст практики полягають в опануванні студентами сучасних засобів, методів і форм організації роботи тренера-викладача з обраного виду спорту, формуванні на базі отриманих знань, умінь і навичок необхідних для здійснення професійної діяльності, прийняття самостійних рішень, виховання постійної необхідності систематичного оновлення своїх знань та творчого потенціалу, а також реалізація його у практичній діяльності [2, 6, 8].

Ці завдання реалізуються через: ознайомлення студентів зі структурою і змістом роботи в спортивних організаціях: СДЮШОР, ДЮСШ, ШВСМ, спортивних клубах, які є базами практики; створення цілісного уявлення про зміст і характер тренерської діяльності – організаційна, виховна, навчально-тренувальна, науково-дослідна, адміністративно-господарча, суддівська та представницька; формування стійких навичок з організації та застосування на практиці сучасного науково-методичного арсеналу, включаючи засоби навчання, виховання, оздоровлення, а також спеціальної фізичної і техніко-тактичної підготовки; навчання студентів методиці планування навчально – тренувального процесу, моделювання, програмування, регламентування навчально-тренувальних впливів, а також контролю та оцінки ефективності власної тренерської діяльності.

Після проходження тренерської практики студенти повинні оволодіти наступними компетенціями: знати основні положення сучасної теорії та методики підготовки спортсменів; визначати мету, завдання, принципи, засоби, методи навчання та тренування з обраного виду спорту; розуміти сутність та зміст структури підготовки до змагань з урахуванням закономірностей періодизації спортивного тренування; знати методику набору і відбору перспективних дітей у спортивні секції; застосовувати основні положення теорії спорту для розв'язання завдань набору та відбору спортсменів; знати організацію та проведення змагань з обраного виду спорту; орієнтуватися в матеріально-технічному забезпеченні тренувального процесу та змагань; ефективно використовувати основні положення загальної теорії та методики підготовки спортсменів; здійснювати навчально-виховний процес в обраному виді спорту з урахуванням вимог сучасних науково-методичних концепцій програмування, контролю та управління процесом фізичної підготовки спортсменів високого класу; організовувати та проводити змагання з обраного виду спорту, виконувати функції судді та представника команди, дотримуватись правил техніки безпеки, страхування, експлуатації спортивного інвентарю та спортивних споруд.

Для захисту практики студенти готують наступні документи, чим завідчують свою практичну діяльність під час практики: індивідуальний план роботи, річний план тренувального процесу (макроцикл), план тренувального процесу на період практики (мезоцикл), журнал обліку роботи навчально-тренувальної групи, календарний план на рік спортивно-масових заходів одного з відділів ДЮСШ (об'єкта практики), положення (регламент) про проведення змагань з виду спорту, кошторис витрат на проведення навчально-тренувального збору чи спортивних змагань, шість планів-конспектів навчально-тренувальних занять, звіт.

Свою практичну діяльність студенти засвідчують через наступні документи: складають індивідуальний план роботи, річний план навчально-тренувального процесу (макроцикл), план навчально-тренувального процесу на період практики (мезоцикл), ознайомлюються з журналом обліку роботи навчально-тренувальної групи та методикою його ведення, опрацьовують календарний план на рік спортивно-масових заходів одного з відділів ДЮСШ (об'єкта практики), ознайомлюються з положенням про проведення змагань з виду спорту, якщо під час практики є змагання можуть взяти участь у проведенні змагань, навчитись складати кошторис витрат на проведення навчально-тренувального збору чи спортивних змагань, обов'язково складають шість планів-конспектів навчально-тренувальних занять та проводять навчально-тренувальні заняття з виду спорту, складають звіт про проходження тренерської практики [6].

Методисти оцінюють діяльність студента під час практики акцентуючи увагу на вирішення освітніх, оздоровчих, виховних завдань.

Оцінюється діяльність студента-практиканта для вирішені освітніх завдань стосовно навчання спортсменів виконанню фізичних вправ; відповідність застосованих на навчально-тренувальному занятті вправ до запланованих у конспекті; відповідність методів навчання і вправ, які виконуються на навчально-тренувальному занятті, рівню фізичної підготовленості та спортсменів; якість демонстрації вправ та пояснень; знання термінології; використання допоміжних та підготовчих вправ, страхування, надання допомоги, їх педагогічна доцільність.

Для вирішення оздоровчих завдань: відповідність дозування віковим та особистим можливостям спортсменів; наявність диференційованого підходу в процесі тренування з урахуванням рівня фізичного розвитку, фізичної підготовленості спортсменів; тривалість відпочинку під час повторного виконання вправ та їх методична виправданість; відповідність інвентарю та обладнання, що використовується під час навчально-тренувального заняття, віковим особливостям контингенту; надання індивідуальних завдань спортсменам.

Для вирішення виховних завдань на навчально – тренувальному занятті: оцінка діяльності практиканта стосовно виховання у спортсменів почуття цілеспрямованості, колективізму, товариської допомоги, самостійності, критичного ставлення до своїх успіхів і невдач; своєчасність початку та завершення тренувального заняття; вимогливість юних спортсменів, об'єктивність ухвалення рішення.

В процесі проходження практики за фахом майбутні тренери долучаються до управління підготовкою спортивної команди.

У наукових джерелах управління трактується як будь-яка зміна стану якогось об'єкту, системи чи процесу, що веде до досягнення мети або як впорядкування системи, тобто приведення її у відповідність з об'єктивною закономірністю, що діє в цій сфері. У більш вузькому значенні, управлінням називається перевід якої-небудь системи в бажаний стан або цілеспрямований вплив органу управління на об'єкт управління з метою його ефективного функціонування [11].

У процесі спортивної діяльності проходять різні зміни спортсмена як системи на біологічному, педагогічному, соціальному та психологічному рівнях.

Досягнення різноманітних ефектів на кожному з цих рівнів В. І. Воронова розглядає як інтегральне вираження спортивної діяльності, обумовлене спортивним результатом [7].

Одним із головних завдань управління є переведення системи з одного стану в інший. Це відбувається за допомогою різноманітних впливів. У підготовці спортсменів до них, в першу чергу, відносяться фізичні вправи, а також чинники зовнішнього середовища.

Управління або керівництво процесом тренування реалізується тренером за активної участі спортсмена та передбачає три групи операцій:

а) збір інформації про стан спортсменів, враховуючи показники фізичної, техніко-тактичної, психічної підготовленості, реакції різноманітних функціональних систем на тренувальні та змагальні навантаження, параметри змагальної діяльності тощо;

б) аналіз цієї інформації на основі співставлення фактичних та заданих параметрів, розробка шляхів планування та корекції характеристик тренувальної та змагальної діяльності у напрямку, який би забезпечував досягнення заданого ефекту;

в) прийняття та реалізація рішень шляхом розробки та впровадження мети та завдань, планів та програм, засобів та методів, що забезпечували б досягнення заданого ефекту тренувальної та змагальної діяльності [15, 18].

Спостереження за діяльністю тренера під час тренувань, вивчення його взаємодії з юними спортсменами на тренуваннях дозволяє студентам бути безпосередніми спостерігачами і одночасно учасниками процесу управління діяльністю спортсменів.

Оцінка, облік та аналіз стану рухової функції, психічних процесів, технічної підготовленості, норм тренувальних навантажень, змагальної діяльності, спортивних результатів юних спортсменів - функції практиканта, що забезпечують педагогічний контроль у відповідності до стану спортсменів та здійснення управління їх підготовкою.

Практична діяльність та застосування теоретичних знань на практиці дають змогу практикантам зрозуміти як проходять процеси використання контролю для безпосереднього управління тренувальним процесом [15, 16, 18].

Складені необхідні документи для проходження практики набувають практичного застосування. Під час поточного управління оцінюється реакція організму на навантаження окремих тренувальних занять, їх серій та мікроциклів, реєструються щоденні зміни в показниках підготовленості спортсменів, які обумовлені систематичними тренувальними заняттями, постійний контроль за зміною психофізіологічних та біохімічних показників реакції організму спортсменів на тренувальні та змагальні навантаження.

Оперативне управління дозволяє тренеру визначити адаптаційні реакції організму спортсменів на тренувальні та змагальні навантаження.

Тренер доводить до спортсменів оперативну інформацію і через зворотні зв'язки отримує і аналізує інформацію про хід виконання тренувального завдання, що дозволяє вносити необхідні корективи в тренування [12, 16].

Студенти мають нагоду спостерігати за здійсненням комплексного контролю.

Система комплексного контролю включає в себе всі основні підсистеми контролю – педагогічного, медико-біологічного, біохімічного та психологічного. Ці підсистеми забезпечують контроль всіх основних компонентів тренувального процесу, а також інтегральні характеристики

змагальної та тренувальної діяльності, стану здоров'я, рівня функціональної, спеціальної фізичної, техніко-тактичної та психологічної підготовленості, а також ефективності відновлювальних заходів. Ефективне управління станом спортсменів і переведення їх на більш високий рівень працездатності можливе лише при комплексному обстеженні всіх сторін їх підготовленості [18, 20].

Тренер не тільки займається навчанням техніці рухів і розвитком фізичних здібностей але й формує особистість юного спортсмена. Ця діяльність потребує як теоретичної підготовки так і практичних навичок. Спостерігаючи за роботою тренера та в процесі самостійно проведених занять практиканти набувають первинного досвіду де і формуються необхідні здібності. Перцептивні, проєктувальні, організаційні, дидактичні, експресивні, комунікативні, академічні та спеціальні здібності мають прояв у педагогічній діяльності як тренера, методиста практики так і стають зрозумілими для практикантів [11, 15].

Фахівці стверджують, що ефективне управління підготовкою спортсменів залежить від таких чинників як оволодіння майбутнім тренером знаннями основних аспектів педагогіки, біології, біомеханіки та психології, управлінських впливів у процесі фізичної, теоретичної, психологічної та змагальної діяльності гравців, комплексного контролю за результатами їх тренувальної та змагальної діяльності, проходження майбутніми тренерами практика за фахом забезпечують цю потребу.

Висновки. Отже, практика за фахом якісно сприяє у підготовці майбутніх тренерів з ігрових видів спорту до управління підготовкою спортивної команди. Через практичну діяльність, під керівництвом методистів ЗВО, співпрацю з тренерами, безпосереднє спілкування та взаємодію з юними спортсменами майбутні фахівці ознайомлюються з особливостями організації та управління навчально тренувальною роботою у спортивних закладах. Набувають необхідних здібностей через практичну діяльність та набувають досвіду майбутньої професійної діяльності.

Перспективи подальших досліджень.

Подальше дослідження буде спрямоване на вивчення підготовки майбутніх тренерів з ігрових видів спорту до формування дитячого колективу – спортивної команди на етапі спеціалізованої базової підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ажиппо О.Ю. Теоретичні й методичні засади підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах : дис. доктора пед. наук. Харків, 2013, 485.
2. Ареф'єв В.Г., Михайлова Н.Д. Самостійна робота студентів під час педагогічної практики. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 120 с
3. Безкоровайна Л.В. Оцінка якостей, необхідних для майбутньої професійної управлінської діяльності майбутніх фахівців фізичного

виховання спорту. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Харків: ХДАДМ, 2006. № 10. С. 87-90.

4. Бережна Ж.В. Особливості професійної компетентності майбутнього тренера. Педагогіка формування творчої особистості у вищій та загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Запоріжжя. 2010. Вип. 6. С.46–51.

5. Волков Л.В. Современные требования к профессиональной деятельности тренера детского и юношеского спорта. Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. Харків, 2005. №10. С.208–212.

6. Воловик Н.І., Березовський В.А. Тренерська практика: методичний посібник для студентів факультетів фізичного виховання та спорту вищих педагогічних навчальних закладів. К.: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова. 2017. – 42 с.

7. Воронова В.И. Психологическое сопровождение спортивной деятельности в футболе. – К.: Научно-методический комитет Федерации футбола Украины, 2001. – 136 с.

8. Гресь Н. Виробнича практика студента : досвід роботи за фахом випускника ВНЗ. Освіта і управління. 2008. Т. 11, № 1. С. 100–105.

9. Деркач А.А., Исаев А.А. Педагогическое мастерство тренера. М.: «Физкультура и спорт».1987. 375 с.

10. Жмарев Н.В. Управленческая и организаторская деятельность тренера Киев : Здоровья, 1980. 144 с.

11. Костюкевич В.М. Теорія і методика тренування спортсменів високої кваліфікації: Навчальний посібник. Вінниця. «Планер», 2007. 273 с.

12. Кубраченко О.Г., Ткачук В.Г., Голуб В.П. Система підготовки гандболістів .Київ : Поліграфічний центр «Київдрук». 2013. 556 с.

13. Максименко И.Г. Планирование и контроль тренировочного процесса в спортивных играх. Луганск: Знание, 2000. 276 с.

14. Мулик В.В., Камаев О.І. Теорія системності та і системний підхід в професійній діяльності тренера. Харків. 2017. 88с.

15. Озолин Н.Г. Настольная книга тренера: Наука побеждать. М. : Астрель ; АСТ. 2004. 863 с

16. Павлюк Є.О., Чопик Т.В. Аналіз професійної підготовки майбутніх фахівців з олімпійського та професійного спорту у вищих навчальних закладах. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. праць Харків. 2012. № 2. С. 92–95

17. Платовов В.М. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и её практическое приложения: учеб. для тренеров: в 2 кн. / В.Н. Платовнов. К.: Олимпийская литература. 2015. – 680с.

18. Свасьєв А.В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього тренера-викладача до професійної діяльності : автореф. дис . д-ра пед. наук. Запоріжжя, 2013. 40 с.

19. Шикарук О.А., Павлюк Є.О., Свіргунець Є.М., Флерчук В.В. Теорія і методика дитячо-юнацького спорту. Хмельницький. ХНУ. 2011.149с.